

1. 2 Definitie en indeling

1. 2. 1 Definitie (inhoud) en indeling (omvang)

Definitie en indeling als toegepaste summatieve inductie. Definitie en indeling zijn wijzen van opsomming. Welnu, alleen een volledige opsomming, geeft als resultaat een geldige definitie of indeling. De bestanddelen (exemplaren / gedeelten) van een opsomming moeten onderling onherleidbaar zijn maar wel samen één gegeven uitmaken. Onderscheiden maar niet gescheiden.

Gevolg: een opsomming kan overbodige bestanddelen bevatten. Zo wanneer meer dan eenmaal hetzelfde bestanddeel vermeld wordt. Zo wanneer bij de afroeping der aanwezigheden de leerkracht tweemaal Piet vermeldt. Of wanneer men spreekt van een vrouwelijk meisje. Een opsomming kan zondigen door te weinig te vermelden. Zo wanneer “jong meisje” als een “jong mens” vermeld wordt of wanneer bij een afroeping een aanwezige vergeten wordt. Ziedaar de twee basisfouten bij het definiëren en het indelen.

Definitie. Indien alle en enkel alle (= summering) kentrekken van de inhoud van een begrip opgesomd worden, dan is er een goede definitie. In de traditionele duiding der definitie geldt zij als ‘wezensbepaling’: het ‘wezen’ (dat wat iets is en waardoor het van de rest van alwat werkelijk is, verschilt), heel het wezen en enkel geheel het wezen verwoorden, maakt een goede definitie uit.

Indeling. Indien alle en enkel alle exemplaren van een verzameling of alle en enkel alle gedeelten van een stelsel opgesomd worden, dan geeft dat een geldige indeling van de omvang van een begrip. Men ziet het: definiëren geldt de begripsinhoud, indelen slaat op de begripsomvang.

“A potiori” opsommen. Dit is een onvolledige opsomming die nl. het opvallendste of althans het kenmerkendste van het te “definiëren” of het “in te delen” vermeldt. Want in vele gevallen is een strikt volledige opsomming ondoenlijk maar bevat een onvolledige opsomming voldoende informatie om verwarring met iets anders te vermijden. Dat is a potiori opsommen.

Een toepassing. In een ‘schets’ (een benaderende opsomming) van wat opvoedkundigen en psychologen “het tirannieke kind” heten, zegt men: “Een kleine tiran leeft als een ongestrafte, wordt door zijn ouders overgewaardeerd, is op materieel gebied een bedorvene, aanvaardt enkel teleurstellingen indien hij daarvoor toegevingen krijgt, weet te verleiden en

chantage te plegen, beschouwt medemensen als zijn dienaren, lokt zelf vaak de verwerping door anderen uit, vertoont een schijnrijpheid, lijkt een ongevoelige, raakt zeer snel gedemotiveerd, is een ongelukkige”.

Toegegeven: deze definitie is strikt genomen onvolledig maar zij schetst een ‘beeld’ dat in vele gevallen zijn praktische bruikbaarheid zal bewijzen. Dergelijke definitie is het resultaat van inductie: zoals Socrates uitging van afzonderlijke concrete situaties om tot een algemeen begrip te komen dat hij telkens weer strikt wou definiëren, zo zijn èn ouders èn opvoeders tot het ‘beeld’ van het tirannieke kind gekomen maar niet tot een strikte definitie, wel tot een stel losse kentrekken die toch zo strikt mogelijk ‘het wezen’ van het tirannieke kind onderscheidbaar (‘discrimineerbaar’) maken van al wat niet het tirannieke kind is.

Meteen blijkt dat strikte opsomming - o.m. inzake definiëren - zeer moeilijk kan uitvallen doordat de inductie die ze moet mogelijk maken, zelf gebrekkig is.

1. 2. 2 Aristotelische categorem (predicabiliën)

Iets kan op meer dan één manier model zijn voor een origineel. De antieken hebben ons terzake de categorem en de categorieën achtergelaten. Eerst een woord over de categorem. De categorieën komen later aan bod (1.2.6)

‘Katègorèma’ is in antiek Grieks “iets van iets zeggen”, gezegde. In het Latijn ‘praedicabile’ (daarvandaan ‘predicabiliën’). De categorem behoren tot het distributieve type.

Bij Aristoteles’ categorem kan men onderscheid maken tussen de wezensdefinitie en de eigenschappendefinitie. Tot de wezensdefinitie behoren: geslacht (universeel), soortelijk onderscheid (particulier), soort (particulier). Tot de eigenschappendefinitie behoren de normale eigenschap (altijd aanwezig) en de toevallige eigenschap (soms aanwezig). De laatste twee geven aanvullende informatie.

1. Wezensdefinitie. Paradigma. Definitie van een soort moord. Drie categorem definiëren het ‘wezen’, d.i. dat waardoor iets zichzelf is (en daardoor van de rest der totale werkelijkheid onderscheidbaar) .

- Geslacht. Gr.: genos; Lt. : genus. (universele verzameling). Hier: doding.
- Specifiek verschil. Gr.: diafora eidopoios, Lt.: differentia specifica (particuliere kentrek). Hier: ‘brutaal’ om reden van de vele messteken.

- Soort. Gr. : eidos, Lt. : species (particuliere verzameling). Hier: doding door middel van messteken. Men ziet dat de soort de twee vorige combineert.

Structuur. (1) Doding, (2) indien door middel van messteken, (3) definieert het wezen. Wat de definitiestructuur aantoont.

2. Eigenschappendefinitie. Ieder wezen vertoont eigenschappen (in de brede Platonische zin die ook betrekkingen omvat) maar deze verschillen onder oogpunt van het al of niet behoren tot het wezen.

- Wezenlijke (normale) eigenschap. Gr.: idion, Lt.: proprium (wezenskentrek). Hier: aanval. Er is geen doding zonder een minimale aanval op iets dat leeft.

- Toevallige (niet-normale) eigenschap. Gr.: sumbebèkos, Lt. : accidens (toevalligheid). Hier: door middel van zeven messteken. Niet iedere doding geschiedt zo!

Opm.: In de lijst der aristotelische categorieën (zie verder) komt ook de term ‘sumbebèkos’ (accidens), toevalligheid voor, maar daar in een niet - distributieve betekenis (zoals hier) maar in de collectieve betekenis.

Toeval. De draagwijdte van de toevalligheid blijkt het best wanneer men een gegeven, een wezen of essentie - in zijn ‘verloop’ nagaat: uit het gedefinieerde begrip ‘moord’ b.v. is strikt deduceerbaar en dus voorspelbaar ‘aanval’ maar uit datzelfde gedefinieerde begrip ‘moord’ is niet deduceerbaar en dus niet voorspelbaar ‘door middel van zeven messteken’.

Wat niet belet dat uit een andere gedefinieerde essentie - b.v. “moord door middel van zeven messteken” - (in zijn geest neemt de moordenaar zich voor met zeven welgetelde messteken te werk te gaan) de wezenseigenschap “door zeven messteken” deduceerbaar en dus voorspelbaar is als “geen toeval”.

M.a.w.: of een eigenschap wezenlijk of niet-wezenlijk is, hangt af van de wezensdefinitie.

Keren wij terug naar ons paradigma. Op grond van de categorieën kunnen wij een verantwoorde definitie geven: doding na een aanval door middel van messteken ten getale van zeven. Ziedaar een definitie van een soort moord en wel op beredeneerde wijze. Men ziet dat de vijf distributieve gezichtspunten een soort definitieschema uitmaken dat de losse kentrekken tot een samenhangend geheel definieert.

Opm.: In de Griekse oudheid waren de paleopythagoreeërs (-550/-300) blijkbaar zeer begaan met definiëren maar op grond van hun arithmologie (getalvormenleer). Aristoteles, *Magn. mor.*, 1: 1, zegt dat Pythagoras van Samos (-580/-500) wezensbepalingen (Gr.: horoi) verwoordde d.m.v. getalvormen. Zo zijn deugden ‘meetgetalvormen’ (‘arithmoi’). Wat

gewoonlijk vertaald wordt door ‘maten’. Zo: indien mens, paard, god ‘gemeten’ (versta: in een algemeen begrip samengevat) worden, dan is hun maat “levende wezens”. Aristoteles, *Metaph.* xiv: 1, 15, keurt deze arithmologische definieerwijze af maar is wel vol lof over de paleopythagoreïsche tijdgenoot van Plato, Archytas van Tarentum waar deze zegt: “Wat is windstilte? Rust in de luchtmassa” of nog “Wat is een stille zee? Effenheid van de zee”. Zo kwam het oud Griekse definiëren op gang.

1. 2. 3 Definitie als beregelde opsomming

Vooreerst een voorbeeld. Iemand definieerde ooit ‘geweten’ als volgt (wij maken hierbij de beregeling (structuur) duidelijk): “(1) Een innerlijke stem (basisbegrip) (2) die er ons attent op maakt dat ‘iemand’ toekijkt (toegevoegde begrippen), (3) is geweten (gedefinieerd begrip)”. Het ‘basisbegrip’ is die keninhoud die wat inzake “toegevoegde begrippen” volgt, situeert in al wat ooit was, nu is, ooit zijn zal (de werkelijkheid). Het meest omvattende basisbegrip is de term ‘iets’ (die alle mogelijke situerende begrippen vertegenwoordigt). Wij kennen allen de uitdrukking: “Dat is iets dat (...)” om gemakkelijk te definiëren!

Definitie. Een definitie is een oordeel zo, dat dankzij de opsomming van (1) een basisbegrip (‘geslacht’) en (2) minstens één toegevoegd begrip (“soortelijk of specifiek verschil”) alle en enkel alle kentrekken die gezamenlijk de inhoud van het te definiëren begrip (‘soort’) uitmaken, juist weergegeven worden. Terloops: volgens een oude Latijnse traditie heet de opsomming (basisbegrip en toegevoegde begrippen) het ‘definiens’ (dat wat definieert) en het te definiëren begrip het ‘definiendum’ (het te definiërene).

Collectief voorbeeld. Men kan ook de onderdelen van een geheel (systeem) gebruiken om te definiëren: “(1) Een woning (2) die bestaat uit zolder, kelder, gelijkvloers (keuken, zitplaats, slaapkamer, wc, bergplaats, garage), is (3) een doorsnee huis”. Wat erop neerkomt dat men de indeling aanwendt om de definitie te verwoorden.

Categoremata (predicabiliën, “quinque voces” (vijf basistermen), logische universalien) zijn het systeem der gemeenplaatsen die de structuur van een goede definitie verzekeren. De drie voornaamste: basisbegrip (geslacht), toegevoegde begrippen (soortelijk verschil), gedefinieerd begrip (soort) zijn hierboven verduidelijkt.

Een voorbeeld: de cirkel. Nemen wij: “Een meetkundige figuur (basisbegrip), ontstaan door een lijnstuk - in het zand (toevalligheid) als - in een vlak rond één van haar eindpunten te draaien (toegevoegde begrippen), is een cirkel (gedefinieerd begrip)”. Het is duidelijk dat “in een vlak in het zand” slechts een toevalligheid is die in het normaal, d.i. tot het wezen behorend, verloop van het ontstaan van een cirkel geen enkele plaats heeft, - tenzij per toeval.

De toevalligheid is de vierde gemeenplaats. De vijfde is de ‘wezenlijke’ of ‘noodzakelijke’ eigenschap. In dit geval b.v. “in een vlak” of “rond één van haar uiteinden” want deze kentrekken zijn onmisbaar en een integrerend bestanddeel van de toegevoegde begrippen.

Terloops: bovengenoemde definitie door “in het zand” te vermelden zondigt door overtolligheid.

Ander voorbeeld. “De koe, gezien haar gespleten hoeven, meervoudige maag, maaltanden met afgeplatte kroon en met uitsluiting van klauwen, enkelvoudige maag, hoektanden en maaltanden met knobbeltjes op de kroon (typisch voor het roofdier), is een herkauwer”.

Men ziet dat men kan definiëren door uit te sluiten. Dit tekent het ‘wezen’ van het definiendum veel klaarder af tegen de achtergrond van wat het uitsluit.

Voorbeeld. “Een onbepaalde situatie (1), indien door beheerste of geleide omvorming veranderd in een zo, inzake wezenlijke onderscheiden en betrekkingen, welomschreven situatie dat de elementen van de beginsituatie tot een eengemaakt geheel uitgewerkt worden (2), is een onderzoek of vorsingswerk (3)”. Aldus J. Dewey, *Logic (The Theory of Inquiry)*.

1. 2. 4 Eristiek

Bibl. st.: E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antwerpen, Nijmegen, 1944, 78/86.- Het GG is een uitspraak. Het GV is het vinden van minstens één tegenmodel. ‘Eristiek’ is ‘redetwistkunde’. Zij specialiseert zich in weerleggen.

Cl. Ramnoux, *Parménide et ses successeurs immédiats*, Rocher, 1979, 158. Parmenides van Elea (-540/-480) wordt door G.E.M. Anscombe, zoals reeds aangehaald onder 10.1 betiteld als: “de grondtekst waarop de hele Westerse filosofie slechts een reeks voetnota’s is”. Wat niet weinig zeggen is. Welnu, zijn leerling Zeno van Elea (-500/- ...) redeneert fundamenteel eristisch: “Indien een tegenstander van mijn leermeester Parmenides zijn tegenmodel (‘antilogia’, weerlegging) voordraagt en indien daaruit contradictorische nazinnen volgen, dan is dit het bewijs dat zijn tegenmodel onmogelijk (absurd) is”. Zeno’s axioma luidt: “Indien het tegenmodel geldig is, dan mag daaruit geen tegenspraak volgen”.

Ramnoux onderstreept de verschuiving van Parmenides die ‘zijnde’ (werkelijkheid), het logisch denken van zijnde, het ethisch waarden van zijnde - hij was ontoloog - benadrukte,

naar Zeno die liefst zo wiskundig (zoals die tijd dat opvatte) mogelijk een tegenstander ‘afmaakt’. Zeno verschuift naar eristiek.

“Gij evenmin als ik”. Beth, o.c., 19, merkt op dat volgens Aristoteles de tegenredeneringen van Zeno één grondtrek vertonen: “De tegenstander “evenmin als” Parmenides legt afdoende, iedereen definitief overtuigende redenen voor”. Een “laatste reden” geeft ook hij niet. Gevolg: uit de beweringen van beide kampen is geen logisch beslissende conclusie te trekken. Wat Aristoteles later “dialectische situatie” zal heten.

Actualisering. De moderne wiskunde en de logistiek hebben dergelijke eristische methode “met groot succes” (Beth, o.c., 84) toegepast. Zij heet “de methode der tegenmodellen”. Beth stelt echter vast dat, hoewel die methode “volledige bewijskracht” (ibid.) heeft, deze slechts de inleiding vormt tot “een diepgaander onderzoek” (ibid.).

Strikvraag. Sextus Empiricus (*Adversus mathematicos* VIII: 10). “Zeg mij of gij uw vader kent”. ‘Ja!’. “Ik zet nu een in een laken gewikkelde man naast u en vraag of gij hem kent”. “Ik ken hem niet”. “Maar het is uw vader! Dus, indien gij deze man niet kent, dan kent gij uw vader niet”. Dit heet ‘Electra’. Dit verhaal, goed als kalenderhumor, richtte zich tegen Aristoteles’ evidentiecriteria dat zegt dat wat evident is, te vertrouwen is. De man aan wie de man in het laken getoond wordt, indien hij zich steunt op wat ‘evident’ is - in de zin van “direct gegeven”- moet zeggen dat hij “de man” (die niet ‘evident’ is) niet kent.

De eristische denkfout bestaat erin Aristoteles’ begrip ‘evidentie’ in een te enge zin te duiden want Aristoteles, indien geconfronteerd met zo’n ‘evidentie’, zou een tweede ‘evidentie’ gevraagd hebben, nl. die evidentie die er komt nadat het laken weggenomen is. Aristoteles kent in zo’n geval meer dan één begrip ‘evidentie’ terwijl de eristicus tegen Aristoteles’ stelling in van die twee er één maakt en zo Aristoteles foutief duidt. Er is een eerste evidentie (de man in het laken) en er is een tweede evidentie (de man ontbloot). Aristoteles is niet zo naïef dat hij niet de twee kent.

1. 2. 5 De methode der tegenmodellen

Algemene definitie. “Indien gij dat (model) beweert, dan, bij nadere toetsing, volgt daaruit wat u weerlegt (tegenmodel)”. De basis is natuurlijk het dilemma “ofwel model ofwel tegenmodel”. Men kan dit een weerlegging heten o.g.v. “het absurde”, begrepen als wat voor de tegenstander ‘onaannemelijk’ is. Wij lichten d.m.v. paradigma’s toe.

Bibl. st.: W.C. Salmon, *Logic*, Englewood Cliffs (N.-J), 1970, 30. Een aspect van de socratische dialectiek bestond in het definiëren van - vooral ethisch-politieke - begrippen. Het begrip ‘gerechtigheid’, vertaalbaar door ons “gewetensvol gedrag”, was dan ook samen met het begrip ‘deugd’ - versta: deugdelijk mens zijn binnen de antieke ‘polis’ (stadstaat) - centraal. Totdaar de achtergrond.

Cephalus’ definitie (model). “Goed zo, Cephalus” antwoordde ik (Socrates). “Maar wat juist is ‘gerechtigheid?’”. Cephalus: “De waarheid zeggen en wat men verschuldigd is, teruggeven”. Socrates: “Is die definitie juist? M.a.w.: zijn daar geen uitzonderingen op? Gesteld: een vriend bij volle verstand vertrouwt mij wapens toe en niet meer bij volle verstand vraagt hij ze mij terug. Is het gerechtig ze hem dan terug te geven? Niemand zal stellen dat ik ze moet teruggeven. (...)”.

Vooropstellingen *terzake*. 1. De inhoud van een oordeel, pas indien hij op alle gevallen van de omvang slaat (en dus door geen enkele uitzondering (tegenmodel) weerlegbaar is), is juist gedefinieerd. 2. Het toevertrouwen van wapens aan iemand, indien deze niet bij volle verstand is, is ongerechtig. Deze logische en ethische stellingen zijn vooropgesteld als axioma’s door de ‘kritische’, d.i. voor denkfouten gevoelige Socrates.

Protosofisten (-450/-350) huldigden als axioma: “Gerechtigheid, indien met deskundigheid vereenzelvigd, is juist gedefinieerd”. Ook stelden zij, als staatsburgers, dat een samenleving minstens leefbaar, zo niet ‘ideaal’ moest zijn (hun ‘model’). Waarop de voor denkfouten gevoelige Socrates: “Welnu, een dief kan gedefinieerd worden als “een deskundige in het afhandig maken van andermans goederen”. Hoe zulks rijmen met “een leefbare, laat staan ideale samenleving”? M.a.w.: “Indien gij dat (uw definitie van gerechtigheid als ‘model’) beweert, dan volgt daaruit bij nadere toetsing wat u weerlegt (het ‘tegenmodel’ van uw model)”.

Ziedaar een paar paradigma’s van “de methode der tegenmodellen” binnen de wereld van de socratische dialectiek.

1. 2. 6. De Aristotelische categorieën (*predicamenten*)

Bibl. st.: F. Ildefonse / J. Lallot, prés., *Aristote, Catégories*, Paris, 2002. Deze historische studie tracht de juiste natuur van Aristoteles’ categorieën te definiëren, o.m. haar verband met de antiek - Griekse grammatica en met Plato’s opvattingen. Dat interesseert ons hier en nu niet zozeer als zodanig als wel de bruikbaarheid van deze lijst bij het opstellen van een tekst. Want de categorieën of ‘predicamenten’ (zoals reeds gezegd: te onderscheiden van de ‘categoriemen’ of ‘predicabiliën’, zie 1.2.2) zijn in feite een stel gemeenplaatsen met heuristische waarde. Wij volgen de indeling van sommigen die de categorieën koppelen.

1. Basiskoppel. ‘Ousia’, Lat.: essentia, het wezen, en ‘sumbebèkos’, Lat.: accidens, bijkomstigheid. Wij zouden kunnen zeggen in vlot Nederlands “wezen / eigenschappen” van iets dat het thema van een tekst is. Toepassing. Nemen wij een concreet iets, nl. de moord op een meisje. Hoe definiëren aan de hand van de categorieën?

2. Verdere kenmerken. Deze worden weer gekoppeld uiteengezet.

2.1. ‘Poion’, Lat.: quale, hoedanig, en ‘poson’, Lat.: quantum, hoeveel. Hier: de doding, gezien de messteken, is brutaal (hoedanig) en er is juist één dode (aantal).

2.2. “Pros ti”, Lat.: relatio, betrekking. Drie types van betrekking zijn onderscheidbaar.

‘Pou’, Lat: ubi, waar, en ‘pote’, Lat.: quando, wanneer. Hier: in een stadspark en ‘s nachts. ‘Poiein’, Lat: actio, ageren, en ‘paschein’, Lat.: passio, ondergaan. Hier: doding en een verrast slachtoffer.

‘Keisthai’, Lat.: situs, houding, en ‘echein’, Lat : habitus, uitrusting. Hier: neergeslagen en gedeeltelijk ontkleed.

Definitie. Een verslag, herleid tot het wezenlijke (‘ousia’, essentie), kan aan de hand van de categorieën als volgt verwoord worden. Moord op een jong meisje. Gezien de messteken een brutale doding van één persoon in het stadspark ‘s nachts door een gewelddadige die zijn slachtoffer verraste dat neergeslagen en gedeeltelijk ontkleed gevonden werd.

Men kan natuurlijk zeggen dat zoiets houderig overkomt. Dat gaat zo met alle gemeenplaatsen. Maar het moet ontkend dat de definitie, indien met inzicht uitgevoerd, zich verliest in onwezenlijke details. Zij (1) typeert (kwaliteit / kwantiteit) en (2) situeert (betrekking,- plaats / tijd, actie / ondergaan, houding / uitrusting) een gebeuren.

Het onderscheid tussen categorem en categorieën: De categorem (predicabiliën) - geslacht / soortelijk verschil / soort en noodzakelijke en toevallige eigenschap - definiëren distributief (volgens de verzamelingenleer) een wezen. De categorieën echter definiëren collectief (volgens de systemenleer).

Een discussie is mogelijk omtrent het koppel “houding / uitrusting” want het kan niet ontkend dat in en doorheen dat koppel een voor ons modernen bekender koppel doorschemert, nl. “situatie / reactie”, waarbij ‘keisthai’ betekent “gesitueerd zijn” (als gegeven) en ‘echein’ betekent “op de situatie ingaan” (als gevraagde). Dat zou doen denken aan het existentiële koppel “geworpenheid / ontwerp”: in een situatie geworpen ontwerpt iemand een reactie op

die situatie. Dergelijke duiding, hoe vrij ook, is niet zonder verband met het aristotelische koppel terzake.

1. 2. 7 De Chreia (chrie) als definitie

Bibl.st.: H.I. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, Paris, 1948, 241. Steller zegt dat de chreia in het antieke middelbare onderwijs, eens ingevuld, een kleine bladzijde bedroeg. 'Chreia' betekende "bruikbare configuratie" van gemeenplaatsen. Net zoals Aristoteles' categorieën is de chreia een collectieve wijze van definiëren o.g.v. samenhang der 'plaatsen'.

J. F. Marmontel (1723/1799; *Eléments de littérature* (1787) zegt dat de chreia een definitie is. Net zoals de aristotelische categorieën stelt de chreia de veelduidigheid van een thema voorop. Zoals een 'wezen' (kern der categorieën) een veelheid van aspecten voorziet, zo ook het thema, nl. het 'wat', van de chreia, zoals wij zullen zien. Wij passen de methode van een paradigma toe als model dat wij toelichten.

1. De twee basisplaatsen.

Een persoon ofwel zei iets ofwel deed iets. Dat zijn de thema's.

- **1.1.** Wie. Dat is degene die spreekt of een daad stelt. Isocrates van Athene (-436/-338) was een befaamd 'retor' (welspreekendheidsleraar) en logograaf (tekstbezorger). Hij genoot een zeer verzorgde opvoeding. Hij volgde lessen van de protosofisten Gorgias en Prodicus. En ook van Socrates. Als voorstander van panhellenisme (de eenheid van alle Grieken was zijn ideaal) stelde hij zijn hoop op Philippus II (-382/-336), koning van Macedonië. Doch, toen hij vaststelde dat deze de eenheid van alle Grieken op ondemocratische wijze bewerkstelligde, liet hij zichzelf van honger sterven. Dergelijke 'karakteristiek' is op haar plaats in de aanvang van de chreia zo dat men "weet met 'wie' men te doen heeft".

- **1.2.** Wat. In ons paradigma een 'gnomè', een wijsheidsspreuk, van Isocrates: "De wortels van de opvoeding zijn bitter. De vruchten hebben een aangename smaak". Opm.: Letten wij erop: deze uitspraak is metaforisch. Wie het thema ontwikkelt, vergeet niet de troep te vertalen. Hier: zoals de wortels van een plant staan tot haar vruchten, zo staat de strenge opvoeding tot haar aangename resultaten. Hiermee verglijdt men b.v. niet in een uiteenzetting over het model i.p.v. van een uiteenzetting over het origineel.

2. Het tweede gedeelte belicht een aantal aspecten of perspectieven.

- 2.1. Reden. Opm.: Men lette op het onderscheid in het Nederlands tussen 'waardoor' (oorzaak;- onbewuste drijfveer) en 'waarom' (bewuste beweegreden). Isocrates was zeer

schuchter en had een zwakke stem. Wat hem verhinderde als redenaar in de ‘agora’ (volksvergadering) op te treden. Hij bleef dus uit de directe politiek maar werd toch zeer invloedrijk dankzij zijn ‘bittere’ inspanningen: hij wist door eigen ervaring wat “bittere wortels” zijn.

- **2.2.a.** Tegenmodel. (a contrario) Indien opvoeders verwennen, dan bestaat het risico dat zonder “bittere wortels” het resultaat ‘onaangenaam’ uitvalt. Verwend opgevoeden zijn meermaals niet tegen het ‘bittere’ leven bestand. Onnodig hier argumenten voor aan te halen.

- **2.2.b.** Gelijkaardigs. (a similitudo). Hier haalt men verwante gegevens aan die wel niet hetzelfde vertegenwoordigen maar benaderend zijn. Zo: “Opvoeding (...) is de vaardigheid die erin bestaat (het oog van de ziel) te richten en daartoe de doelmatigste (...) methode te vinden. Zij bestaat er niet in het oog (der ziel) het zien bij te brengen want het zien is er reeds; (...) zij stuurt op de bekering (ten goede) ervan”. (Plato; Staat, 7). Opm.: Isocrates deelde niet alle inzichten van Plato maar dat belet niet dat inzake “bittere opvoeding” hun denkbeelden parallel waren.

- **2.3.** Voorbeelden. (a similitudo, ab exemplo) Hier kan Demosthenes van Athene (-384/-322) aangehaald worden als toepassing: hij had een zwakke stem maar dankzij “bittere oefening” kon hij in de agora optreden en werd hij de beroemdste redenaar van Hellas. Opm.: Het ‘voorbeeld’ is een steekproef uit de omvang waarop de inhoud van Isocrates’ stelling slaat en behoort tot de inductieve methode.

- **2.4.** Getuigenis. Dit zijn gezagsargumenten. Hier kunnen meningen of opiniepeilingen die Isocrates’ stelling bevestigen (of weerleggen) aangehaald worden.

Latijnse mnemotechnische formules. Er zijn er o.m. twee.

- A. Inleiding. B. Midden. Quis (wie). Quid (wat).- Cur (reden). Contra (tegenmodel). Simile (gelijkaardigs). Paradigmata (voorbeelden). Testes (getuigenissen). C. Slot.

Aphthonius van Antiochië (270/ ...) liet ons een andere formulering na.

- A. Inleiding. B. Midden. Paraphrasis (wie / wat).- A causa (reden). A contrario (tegenmodel). A simili (gelijkaardigs). Ab exemplo (voorbeelden). Testes (getuigenissen).- C. Slot. (in de vorm van “a brevi epilogo” (een kort nawoord).

Zo leerden antieke leerkrachten definiëren in de vorm van een kortere of langere tekst.

Men lette erop dat zowel Aristoteles’ categorieën als de ‘plaatsen’ van de chreia én op gelijkkenis én op samenhang steunen.

1. 2. 8 Ophopende definitie

- Scenario. Iemand komt in een groot dorp. Iedereen heeft het sedert dagen en weken over “een noodlottige burenruzie”: de ene vertelt dit, de andere dat, een derde nog iets anders. Ziedaar het GG. Het GV: het ware gebeuren, ‘x’, achterhalen. Dit is x definiëren.

- **Structuur der definitie.** Het eindpunt van het onderzoek dat op de definitie uitloopt, is een vorm van ‘deiktische’ (‘ostensieve’) of tonende definitie. R. Nadeau, *Vocabulaire technique et analytique de l’épistémologie*, PUF, 1999, 152, omschrijft d.m.v. een paradigma: ‘De term ‘rood’, indien men b.v. een rijpe tomaat (één exemplaar uit de begripsomvang) toont terwijl men zegt: “De kleur van de rijpe tomaat is rood”, is ostensief gedefinieerd”. Maar voordat dat eindpunt inzake X er is, is een andere wijze van definiëren noodzakelijk, de ophopende (‘cumulatieve’) definitie. “X, indien, beginnend met een ‘lemma’ (voorlopige definitie), doorheen een ‘analyse’ (toetsing van het lemma) in de vorm van een - minstens voldoende convergerende (op één punt samenlopende) - reeks handelingen (praxeologische methode) als tastende steekproeven aangetoond (ostensief einde), blijkt ophopend gedefinieerd”. Wij leggen deze complexe verwoording nu uit.

- **Lemmatisch - analytische definitie.** De stichter daarvan is Plato. Men begint met een lemma, een hypothese, hier: het ene of andere der in omloop zijnde verhalen. Alle volgende handelingen heet Plato “de analyse”, hier: het zoekende toetsen van het beginverhaal met voor ogen de X.

- **Samenloop.** Bibl. st.: H. Pinard de la Boullaye, *L’étude comparée des religions, II (Ses méthodes), 509/554 (La démonstration par convergence d’indices)*. De inzet is een zoekende inductie: (1) een reeks steekproeven in de vorm van b.v. ondervragingen allerhande,

(2) die op een gegeven ogenblik minstens overwegend of zelfs doorslaggevend in éénzelfde richting wijzen - ‘convergeren’ -, d.i. (tamelijk / zeer / hoogst) waarschijnlijk X blootgeven.

Ophoping. De ene ‘aanduiding’ (Latijn: indicium) na de andere stapelt zich op.

- **Voorwaarden.** De indicia moeten zowel onderling onafhankelijk zijn (telkens anderen ondervragen b.v.) als toch onderling samenhangen (samenloop). In de mate dat zij eensluidend worden (ofschoon zij uiteenlopende versies kunnen bevatten), in diezelfde mate (“a pari”) verschaffen zij waarheid (‘informatie’) aangaande X.

- **Schattenjacht.** Deze structuur spelen kinderen wanneer zij schattenjacht plegen: de X, b.v. een juweeltje dat de leerkracht weggeborgen heeft, in het grote bos, wordt doorheen een aantal zoekpogingen gevonden en ‘getoond’.

- Theorieën. De zich ophopende steekproeven - in schattenjacht b.v. zoeken kinderen lukraak nu eens hier dan daar (evenzo in een gerechtelijke enquête zoals de tv reeks: Derrick’s onderzoeken) bewijzen dat er inductie mee gemoeid is, een tastende inductie. L. Newton (1642/1727; *Principia mathematica philosophiae naturalis* (1688)) definieerde de ophopende definieerwijze d.m.v. een wiskundig ‘model’: zoals een regelmatige veelhoek binnen een cirkel, bij eindeloze vermenigvuldiging van zijn zijden, als grenswaarde (limiet) de cirkel zelf heeft, zo ook de indicia. Zij wijzen, indien althans het zoeken lukt, gaandeweg naar de X als hun ‘limiet’.

Opm.: “Omnis comparatio claudicat” (zeiden de oude Romeinen), d.i. “Alle vergelijken gaat mank”: Newton’s model is op regelmatige en voorspelbare wijze wiskundig, terwijl in het zoeken van een schat of het blootleggen van b.v. een misdaad allesbehalve wiskundige regelmaat en voorspelbaarheid aantrefbaar is!

1. 2. 9 Definitie van het singuliere

“Er bevindt zich nu een spelend meisje in die weide daar”. Dit is een ‘existentiële’, het feitelijk bestaan verwoordende, uitspraak die bovendien ‘singulier’ is want zij heeft als onderwerp een begripsinhoud (“een spelend meisje”) dat op juist één exemplaar uit de begripsomvang slaat, nl. “een nu (tijd) in die weide daar (ruimte)” spelend meisje.

Bibl. st.: H. Pinard de la Boullaye, *L’ étude des religions, II (Ses méthodes)*, Paris, 1929-3, 509/554 (La démonstration par convergence d’indices probables). De werkwijze is (1) inductie, d.i. losse steekproeven die kenmerken bloottrekken. (2) Door opstapeling - cumulatieve methode - omschrijft men het te definiëren singuliere totdat men er zeker van is dat het hele definiendum en enkel het hele definiendum niet meer kan verward worden met de rest van de werkelijkheid (complementering of tweedeling). Zo is het singuliere onderscheidbaar in zijn uniciteit (eenmaligheid). Opm.: Wij verwijzen heel even naar de DNA - methode die op biologisch-genetische basis juist één menselijk wezen kan definiëren.

- **Een algoritme.** De jezuiten van Coïmbra (Portugal), in hun *In universam dialecticam Aristotelis* (1606), stelden een distichon (tweeregelig vers) als definieeralgoritme op: “Forma (wezen), figura (uitzicht, configuratie), locus (plaats), stirps (afkomst), ‘nomen’ (eigenaam), patria (vaderland), tempus (tijdstip), ‘unum’ (het singuliere) perpetua lege reddere solent”. De volgorde wordt beheerst door de Latijnse verskunst maar het algoritme erin is geldig.

- **Toepassing.** (1) Anne (eigenaam), (2) indien forma (vrouw), figura (groot van gestalte), patria (België), locus (Antwerpen), tempus (27.06.1977 als geboortedatum), stirps (begoede familie) gekend, (3) dan voldoende (als niet verwarbaar met om het even wie) gedefinieerd. Men ziet dat de ‘notae’ (kentrekken) opgesomd worden zo dat het unieke vastgelegd wordt. Elk der kenmerken in zich is onvoldoende maar het complex (de samenhang) redt het definitiekenarakter.

Opm.: Zoals reeds aangehaald (zie: 1.1.1; het klassiek en romantisch begrip) is er een sterke traditie die stelt : “omne individuum ineffabile” (alwat verenigd is, is ‘onuitspreekbaar’, versta: niet zakelijk definieerbaar). Zulks in het kader van ‘wetenschap’ waarvan beweerd wordt: “Non datur scientia de individuo” (omtrent het singuliere is geen wetenschap mogelijk). De jezuïeten van Coïmbra zijn daarop enige uitzondering. In romantisch spoor:

Wilhelm Windelband (1848/1915; stichter van neo-kantiaanse Heidelberger Schule) voerde inzake wetenschapsleer het onderscheid in tussen ‘nomothetische’ (algemene wetten formulerende) en ‘idiografische’ (het singuliere beschrijvende) wetenschappen, zodat het unieke zijn recht kreeg, ook in ‘wetenschappen’. Men denke aan de aardrijkskunde en de geschiedwetenschap: er is maar juist één Antwerpen; er was maar juist één Napoleon! Men kan over die twee singularia veel algemeenheden uitspreken, maar heeft de nomothetische wetenschap het dan wel over het werkelijke Antwerpen en over de werkelijke Napoleon?

1. 2. 10 Nog enkele types van definiëren

Bibl. st.: I.M. Copi, *Introduction to Logic*, New York / London, 1972-4 (Definition). Steller noteert om te beginnen de ‘synonieme’ definitie zoals deze aan te treffen is in tweetalige woordenboeken. Zo in een woordenboek Engels / Nederlands: ‘advertisement’ = ‘aankondiging’. Copi beperkt de synonymie tot verenkelde woorden maar op de keper beschouwd is iedere andere definitie een synonymie maar in de vorm van een woordenmeervoud.

‘Connotatieve’ en ‘denotatieve’ definities

Copi onderscheidt ‘connotatieve’ en ‘denotatieve’ definities. ‘Connotatief’ betekent “Wat de begripsinhoud verwoordt” (zoals hoger). ‘Denotatief’ betekent “wat hetzij exemplaren uit een verzameling hetzij gedeelten uit een stelsel verwoordt of aanwendt om tot een algemeen begrip van de verzameling of van het stelsel te leiden”. M.a.w.: men definieert langs de begripsomvang om. Voorbeeld. Wie een computer in werking toont aan iemand die daar niets van kent, suggereert een algemeen begrip in en doorheen een concrete handeling met als

object de computer. De handeling - tonen, manipuleren - is wezenlijk herhaalbaar doordat gewoonlijk de omvang van een begrip een meervoud van exemplaren of onderdelen bevat. De structuur: “Een herhaalbare handeling (basisbegrip) met als object minstens één exemplaar uit een verzameling of minstens één gedeelte uit een stelsel (toegevoegde begrippen) zo dat de begripsinhoud van de verzameling of van het stelsel tot de geest doordringt”.

Paradigma. Deze methode herinnert aan de traditionele grammatica's die eerst een concrete toepassing aangeven om in en doorheen die toepassing de algemene regel te suggereren. Het concrete voorbeeld heet 'paradigma'.

Operationele definitie. P.W. Bridgman, *The Logic of Modern Physics* (1927), als fysicus definieert 'operationeel' (d.m.v. handeling): “Herhaalbare natuurkundige handelingen (basisbegrip) met als object een natuurkundig iets (b.v. een elektronisch proces) (toegevoegde begrippen) zo dat een natuurkundige begripsinhoud te voorschijn komt”. Op simpel vlak: de temperatuur van een door de zon beschenen steen (object) met een thermometer meten (herhaalbare handeling) geeft een begrip van de temperatuur (definitie in graden Celsius). Zoiets geeft een fysische evidentie natuurlijk. Men heeft die operationele wijze van doen ook in menswetenschap trachten in te voeren door de natuurkundige fenomenen die b.v. mentale processen (wanneer wij denken b.v., reageren onze hersenen) begeleiden, operationeel te definiëren. Het cognitivisme staat bekend om die methode in de 'cognitieve' psychologie.

Oorzakelijke definitie. Aristoteles, *De anima* II, 2: 1: “Definitie behoort niet enkel gegevens te verwoorden (..) maar zij moet ook de 'aitia' (de reden) verwoorden”. Zo: “De zon (basisbegrip), indien bedekt door de voorbij schuivende maan (toegevoegde begrippen), vertoont zonsverduistering (gedefinieerd begrip)”. De toegevoegde begrippen verwoorden hier de reden, de oorzaak. Wat tot een causale definitie leidt.

O. Willmann, o.c., 125, vermeldt in dit verband de genetische definitie die in de toegevoegde begrippen het tot stand komen ('genesis' wording) van het definiendum verwoordt. Reeds Plato maar vooral Aristoteles huldigen die methode: “Indien men de gegevens in hun worden vanaf het begin kan nagaan, dan is dit de meest gelukte zinvatting” (politica 1 :2). Zo definieert Aristoteles (in Plato's spoor) de toenmalige staat als 'geworden' uit de familie en het dorp. Die wording geldt als een soort 'reden' die de staat van toen begrijpelijk maakt en ... definieert.

1. 2. 11 Definitie van 'postmodern'

Wat men heet 'postmodern', is een cultuurtype. Cultuur is een gegeven dat vanuit een gevraagde benaderd wordt. De postmoderne mens benadert de werkelijkheid en zijn rol daarin anders dan de moderne mens, vanuit een ander gevraagde.

De term. 'Postmodern' bevat twee deeltermen: 'post' na, en 'modern'. Letterlijk: "wat na de moderniteit komt". 'Post' behelst dat men afstand neemt van wat modern is, ja, dat men aan grondslagenonderzoek doet inzake moderniteit en nieuwe grondslagen ontwerpt.

Van één groot 'verhaal' naar vele kleine 'verhalen'. F. De Wachter, red., *Over nut en nadeel van het postmodernisme voor het leven*, Kapellen, 1993, ziet het als volgt.

Begripsinhoud. 'Verhaal' betekent hier "omvattende zienswijze". De premoderne bijbel had een groot verhaal: God schiept het heelal en situeert daarin de mens met als opdracht mee te werken aan een toekomstige heilstoestand, het rijk van God. Het marxisme had een ander groot verhaal: de moderne industriële mens in de rol van de proletariër heeft als taak de bevrijding uit de slavernij van het kapitalisme naar een toekomststaat toe. Het wegteren van een traditioneel - christelijk geloof en de ineenstorting van de communistische staten laten ons achter met een verbrokkeling, nl. een veelheid van pretentieloze en dus 'kleine' verhalen.

I.p.v. modern arbeidend cultuur te stichten slentert de postmoderne mens rond: als door de trein der moderniteit gedragen geniet hij van de voorbijflitsende indrukken van de wereld daarbuiten. Hoogstens warm lopend voor die 'kleine' verhalen.

Begripsomvang. Kunst (bouwkunst b.v.), lichaamsbeleving, nieuwe sociale bewegingen, nieuwe morele gedragingen, niet het minst multicultuur en 'transcultuur' belichamen de postmoderne inhoud. En dit eerder als "de eindtoestand van de moderniteit" (L. De Cauter). Van uiteen gehouden werkelijkheid naar ineen lopende werkelijkheid. J. Gerits, *Recente tendensen in de Nederlandse literatuur*, in: *Streven* (Antwerpen) 1994: mei, 416/417, ziet het zo.

Begripsinhoud. De moderne rede ordent, - zichzelf en de dingen rondom haar klaar uiteenhoudend. De postmoderne mens echter doorleeft zichzelf en de dingen onderling als ineenlopend. Met als totaalindruk: "Alles is wazig".

Begripsomvang. Feit en fictie lopen ineen (de nieuwe historische of documentaire roman; zo: E. Marain, *Rosalie Niemand* (1988)). Fictie en 'metafictie' (theorie omtrent fictie) lopen ineen (P. Hoste, *Ontroeringen van een forens* (1993)). Teksten lopen ineen (intertekstualiteit waarbij een tekst in een tekst verwerkt wordt (P. Claes, De Sater (1993) waarin fragmenten

van Apuleius, Petronius, Homerus - onderscheiden literaire genres - ineenlopen)). Het ik loopt ineen met de wereld en diens gegevens (I. Michiels, *Journal brut* met als titel “*Ikjes sprokkelen*”; Bemlef, *Eclips* (1993) waarin een man uit een wagenongeluk te voorschijn komt als iemand die door geheugenverlies, spraakstoornis, ongevoelige linker lichaamshelft zichzelf en de wereld als wazig en ineenlopend ervaart). Totaalindruk: een wanordelijk zelfbewustzijn in een wanordelijke omgeving.

Beide karakteristieken geven als benaderende definitie een stel kentrekken om een cultuur te typeren. Elk ervan benadrukt een of andere kenmerk maar zijn het eens inzake kritiek op de moderniteit die het rationele ik met zijn ordenende macht over zichzelf en de dingen centraal stelde.

1. 2. 12 Waarnemen : zintuiglijk én verstandelijk

Fr. Joignet/ P. van Eersel, *Visions (Le chaos par Prigogine)*, in: *Actuel* (Paris) 1990: oct., 91/93. De tekst begint als volgt: “In de loop van een ijzige morgen in de winter van 1961 begeeft Edward Lorenz, een zeer begaafd wiskundige, zich naar zijn laboratorium aan het MIT, het zeer beroemde Massachusetts Institute of Technology in Boston. Maar hij beseft nog niet dat er in de chaos gaat terechtkomen. Want sedert de Tweede Wereldoorlog (1940/1945) graaft hij zich in de wiskunde in. Die dag geraakt hij geboeid door een volgorde van een numerische simulatie (Opm.: een technische weergave) van de ontwikkeling van een klimaat. In de stilte van zijn laboratorium typt hij opnieuw op zijn computer - een oude Royal Mac Bec - de gegevens omtrent het te bestuderen klimaat (...).

Lorenz kan zijn ogen niet geloven: het verloop van de nieuwe krommen - ver van braafjes het oude model te herhalen - verwijdt er zich van! Eerst enkele millimeters. Later tekent de coördinator de gekste figuren. Het nieuwe klimaat, weergegeven in de simulatie, heeft niets te zien met de voorspellingen”. Opm.: Lorenz ontdekt het vlindereffect: een minieme weersverandering op een plek veroorzaakt een maximale weersverandering, zo dat vanuit een gegeven minieme weersverandering de maximale onvoorspelbaar is (wat ‘wanordelijk’ verloop of rayons betekent.)

Fenomenologische analyse.

1. Wat neemt Lorenz onmiddellijk als een fenomeen waar, zintuiglijk gesproken? De krommen, de numerieke beschrijving (simulatie) van een klimaat - in - evolutie.

2. Wat neemt Lorenz onmiddellijk als fenomeen waar, logisch gesproken als denkend wezen? Doorheen de zintuiglijk waargenomen weergave ‘ziet’ hij met zijn geest de evolutie van het weer, een chaotische evolutie in dit geval. Hoe moeten wij dit nu fenomenologische duiden? Vooreerst is er een begrip ‘waarnemen’. M.a.w.: er zijn twee fenomenen, d.i. direct gegeven werkelijkheden: dat wat hij zintuiglijk (met de ogen) op het scherm ziet, en dat wat

zijn geest doorheen dat zintuiglijk waargenomen vat, de evolutie van het klimaat. Er bestaat ook een waarnemen met de geest.

Bewustzijnspsychologische analyse. - Stellen wij ons een tweevoudig scenario voor.

a.1. Lorenz is bij zijn computer in slaap gevallen. Fysisch is hij bij het scherm. Opm. - Men zou kunnen opperen dat slapend zijn geest of zelfs zijn zintuigen toch nog ergens iets vatten maar dat zal dan wetenschappelijk niet veel betekenen.

a.2. Komt daar aangelopen een kind dat van de slapende Lorenz naar het werkende scherm kijkt. Het neemt bewegingen op het scherm waar maar ziet deze niet als betekenisvolle krommen maar als schermbewegingen: zijn bewustzijn is bij dit laatste als fenomeen, het enige fenomeen dat het waarneemt.

b. Lorenz Schiet wakker, kijkt het kind en herneemt zijn waarneming van wat het scherm te zien geeft: hij is nu niet enkele fysisch maar ook met zijn bewustzijn, zintuiglijk waarnemend en tegelijk intellectuele waarnemend, bij het scherm en doorheen het scherm bij het evoluerend klimaat. Het bewustzijn van het kind is bij het scherm. Lorenz bewustzijn is ook bij het scherm. Doch welk grondig verschil!

Onmiddellijk en middelijk. - Het kind is onmiddellijk bij het scherm en diens bewegingen. Lorenz is onmiddellijk, net als het kind, bij het scherm en diens bewegingen, doch is bovendien doorheen die op het scherm te ziene bewegingen bij het evoluerende weer: voor hem is hij er onmiddellijk bij.

(1) Ook al zal b.v. een gedragspsycholoog stellen dat hij enkel een middelijke waarneming van het weer heeft. De gedragspsycholoog beperkt het fenomeen tot het fysisch waarneembare op het scherm. De rest is interpretatie.

(2) Maar bewustzijnspsychologisch is die interpretatie een vorm van direct waarnemen. Lorenz is bij het weer, niet bij de krommen, tenzij hij de theorie omtrent de betekenis van die krommen uitlegt aan iemand. Dan enkel denkt hij aan de bemiddeling van die krommen tussen hem (waarnemend) en het weer, m.a.w. aan het standpunt van de gedragspsycholoog.

Slotsom. Wanneer wij bewustwordingsprocessen wezensgetrouw beschrijven, dan stellen wij vast wat volgt.

1. Het bewustzijn van iets - b.v. het evoluerend weer - is vatbaar voor evolutie: een kind dat rilt van de koude regen, is zich van “het weer” bewust. En dit zowel zintuiglijk (natte opperhuid, de van de regendruppen afgevend ogen, het oor dat het ruisend opvangt e.d.m.) als intellectueel (het vatten van “koude regen” als fenomeen met vele facetten die vooral de afzonderlijke zintuigen betreffen). Maar een meteoroloog die het kind aan de hand in juist dezelfde - objectief gesproken) regen loopt, is zich toch anders van die regen bewust. M.a.w. de voorgaande ervaringen (als geheugengegeven), de wetenschappelijke vorming bepalen mede op haar manier het bewustzijn dat dus blijkt te zijn een soepel, voor evolutie vatbaar gegeven.

2. 2. De onmiddellijkheid van het gegeven,

De onmiddellijkheid van wat het bewustzijn als fenomeen, d.i. direct of immediaat gegeven, waarneemt, evolueert mee. Dat zagen wij zeer duidelijk in Lorenz' vatten (zintuiglijk, ja, maar doorheen de zintuigen intellectueel) van wat weer en inzonderheid de vatbaarheid van het weer voor wendingen is. Dat was voor het niet als weerkundige gevormde kind een donkere vlek, een x of onbekende zo zelfs dat de krommen op het scherm hem niets zegden inzake weerevolutie. Voor het ongevormde kind waren die beelden en hun bewegingen geen simulaties (beschrijvingen) van de weerevolutie en dus waren die beelden een tussenterm ten volle waarbij het mediate of middellijke overduidelijk werd.

Simulaties. - Natuurlijk is hierbij verondersteld dat simulatie wel een vertaling is van b.v. het weer maar geen vervormende vertaling: de krommen simuleren werkelijk (al zal dat wel nooit helemaal zijn) het weer. Zo dat voor de weerkundigen zij, doorzichtig als in de juistheid van het weergeven, zijn, het weer zelf tegenwoordig stellen. Maar dat behoort tot de theorie omtrent het wezen van simulaties als beschrijvingen van gegevens, waarbij de bruikbaarheid ervan staat of valt met de graad van immediaatheid van de mediate middelen. Versta: de graad van juiste weergave eigen aan het beschrijvingsmiddel als informatie-verschaffende vertaling van een gegeven.

Wanneer Lorenz voor het scherm gezeten de krommen in haar evolueren volgt, dan neemt hij natuurlijk met het oog die komen in - beweging waar (heten wij dat met de psychologen “zintuiglijke waarneming”) maar hij neemt meer waar dan dat en op die louter zintuiglijke wijze: hij is letterlijk met zijn waarnemend bewustzijn bij het weer - in - beweging (heten wij dit laatste “intellectuele waarneming”). M.a.w. de onderscheiden die psychologen maken in de loop van hun analyses, verdwijnen in de directe beleving. Lorenz let op het weer in evolutie én zintuiglijk (via simulatie) én verstandelijk (doorheen de simulatie). Het is de directe, nog niet door theorie omtrent zintuiglijke en verstandelijke waarneming vertroebelde contactname met het fenomeen zelf in zijn reinheid. - Wie de uitdrukking “verstandelijke waarneming” onaannemelijk vindt, verradt een a-priorische kijk: waarom zou ons

waarnemen, d.i. ons direct contact met werkelijkheid, niet met ons verstand mogelijk zijn? De mens is een echte eenheid van geest - en - zintuigen en dat doet zich gelden in de fenomenologie.

Verwijzen we b.v. ook naar het proces van het leren lezen. Een analfabeet kijkt heel anders naar een geschreven of gedrukt woord dan een geoefend lezer. Ja, het zal voor deze laatste onmogelijk zijn om het gedrukte woord te bekijken zonder hiermee onmiddellijk het overeenkomstige klankbeeld op te roepen. De waarneming is zintuiglijke en verstandelijk. Voorgaande ervaringen, hier het leren lezen zelf, spelen een rol in de waarneming.

1. 2. 13 Duiden

Duiden (interpreteren) is op een gegeven reageren zo dat men het zo juist mogelijk vat. Men spreekt van zingeving. Daarin kan men graden onderscheiden, nl. zinvatting en zinstichting.

- **Zinvatting:** Hier gaat het over het gegeven “volgens zich”, d.i. als gegeven, op zich. Wanneer wij (de zin of het wezen van) iets - een gebeurtenis, een gezegde, een landschap - juist en werkelijkheidsgetrouw trachten te vatten, letten wij op dat iets zelf, op zich.

Zo: Een ondernemingshoofd bekijkt de cijfers: via dat ‘teken’ vat hij dat zijn winstmarge daalt. Zo definieert hij én het teken (de cijfers) én wat zij betekenen (het verlies).

Edward Lorenz en het kind dat mee naar het scherm kijkt, vatten werkelijkheid. Het kind neemt enkel de zintuiglijke krommen waar. Lorenz neemt zintuiglijk én verstandelijk waar: de krommen geven hem informatie over de weersevolutie.

Opm. :Parmenides van Elea (-540/ ...), de stichter van de eleatische wijsbegeerte, heeft ons een uitdrukking nagelaten: “het zijnde volgens zichzelf” (“Kath’heautou”). Dit is : wat gegeven (en gevraagd) is volgens het gegeven (en het gevraagde) zelf en niet volgens ons. M.a.w., in moderne termen: het object beslist, niet het duidend subject. In Aristoteles’ formule voor “ontologie / metafysiek” komt dit terug als volgt: “het zijnde als zijnde” (“to on èi on”).

- **Zinstichting:** Hier gaat het én over het gegeven (en het gezochte) én vooral over wat dat gegeven (met zijn gevraagde) uitlokt in degene die ermee geconfronteerd wordt. M.a.w. : modern uitgedrukt : én het object én vooral het subject als duidend wezen onafhankelijk van

het object. Het is de tweede graad van duiden: er is moed voor nodig om “het teken aan de wand” te zien en minstens even veel om “er iets op te vinden”. Dat is de volle reactie.

Wie volgens Peirce (1.2) eigenzinnig, rechtzinnig of voorkeursgezend waarneemt, houdt zich niet aan de gegevens, beperkt zich niet tot zinvatting, maar sticht een eigen zin. Ook de ABC theorie (6.11) stelt dat de waarneming A kan gekleurd en vertroebeld worden door de vooroordelen van het subject (B), zodat het gedrag (C) hoerdoor begrijpelijk wordt.

Opm: Er zij in dit verband verwezen naar J. Kruithof, *De zingever* (Een inleiding tot de studie van de mens als betekenend, waardierend en agerend wezen), Antwerpen, 1968, een werk dat het hele menselijke bestaan ziet als een duiden in een driedelige graad, nl. ‘betekenen’ (versta: oordelen), waarderen, handelen. Waardeoordelen vellen en ‘ageren’ zijn twee graden van zinstichten.

Brede betekenis. Ch. Peirce (1839/1914) stelt in zijn ingewikkelde theorie het duiden centraal: de mens is een ‘interpretant’. Maar dit peil van duiden is maar de top van een algemeen fenomeen: in de grond duidt alles, indien het iets anders ontmoet, dat andere. De steen die een vallende steen opvangt, ‘reageert’ op die ontmoeting op natuurkundig peil. De plant die dezelfde steen opvangt, ‘reageert’ op haar biologisch peil. Het dier dat diezelfde steen opvangt, ‘reageert’ op zijn biologisch peil. In de metafysica van Peirce spelen in die ontmoetingen en reacties daarop, tekens een centrale rol: zij dragen een boodschap die van het ‘ontmoete’ uitgaat en door het ‘reagerende’ gevat (en geduid) wordt zodat het heelal één groot samenstel is van dergelijke tekens doorgevend en vattende dingen en processen.

Engere betekenis. Bibl. st.: H. Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, 116/120 (L’ herméneutique). ‘Hermeneutiek’ was traditioneel een hulpwetenschap bij het duiden van sacrale of profane teksten. Fr. Schleiermacher (1768/1834) was de eerste die in zijn *Dialektik* (1839) ‘hermeneutiek’ omduide tot een brede kennisleer (epistemologie): alle menselijke uitingen (geschreven of niet) zijn object van duiden als producten waarin de menselijke ziel of geest zich toont. Zij zijn tekens van menselijk innerlijk leven. Doorheen die tekens de medemens ‘begrijpen’ is iets grondig anders dan diezelfde tekens natuurwetenschappelijk verklaren.

- J. Droysen (1808/1884), W. Dilthey (1833/1911), G. Gadamer (1900/2002; *Wahrheit und Methode*, Tübingen, 1960) o.m. werkten dergelijke hermeneutiek uit. Cfr K.O. Apel, *Die Erklären / Verstehen - Kontroverse in transzendental -pragmatischer Sicht*, Frankf am Main, 1979.

- Het object is hier dus de mens als bezielde en geestbegaaft wezen: hem 'duiden' is vatten wat hij doorheen zijn gedrag (woorden, gebaren), zijn werken (producten, kunstwerken), in één woord: zijn cultuuruitingen toont. Via die tekens kan de hermeneutiker de 'zin' vatten van wat de medemens innerlijk doorleefde. Dat heet men de 'begrijpende' methode.

Cognitivistische betekenis. Diezelfde innerlijke wereld in de medemens kan ook natuurwetenschappelijk en biologisch achterhaald - geduid - worden. Biologisch onderzoek duidt via de invloeden van het DNA het psychische leven of duidt dit via scanmethoden die de hersenwerkingen die het innerlijke leven begeleiden, natuurkundig bloot trekken. De 'tekens' via dewelke cognitivisme innerlijk leven van de medemens duidt, zijn nu niet meer de door het gemene verstand te vatten tekens maar biologische structuren (DNA b.v.) of biologische processen.

Opm. Semiotisme. Aan te merken is dat de extreme nadruk op tekens als tussentermen niet houdbaar is want enkel indien men voordien of gelijktijdig met het teken ook het betekende vat, weet men dat het een teken, d.i. een verwijzing (o.g.v. gelijkenis of samenhang) is. Wat behelst dat duiden via tekens staat of valt met het directe vatten van het betekende, het innerlijke leven: zelf het innerlijke leven van de medemens vatten is de boodschap.

Opm.: Het nadeel van tekens is dat zij veel te weinig, onvoldoende gelijkenismodellen van innerlijk leven zijn maar veel te veel, overdadige samenhangsmodellen en dus enkel indirecte kennis leveren, d.i. indirecte 'duiding'.

Wij leggen nader uit. Wanneer de tekst die gij nu leest, lezer / lezeres, geschreven werd, waren volgens de hersenwetenschappers de neuronbanen in welbepaalde centra van het brein van de schrijver actief. Toch is het meer aangewezen op dit ogenblik niet aan die neurale activiteiten te denken om de bedoeling (de 'boodschap', de informatie) van het geschrevene te 'begrijpen'. Men lette op wat via de tekens van de tekst de schrijver wou meedelen. Zo kan men zich in diens geestesleven inleven zo dat een gelijkenismodel van wat hij denkt, doorkomt. De hersenen kunnen al nodig zijn: zij zijn slechts een samenhangsmodel!

Er zijn biologen - genetici - die, wanneer zij een liefdespel nagaan, denken (en zeggen): "De betrokkenen geven hun genen door aan hun nageslacht". Dergelijke commentaar is juist. Toch om te 'begrijpen' wat dat liefdespel als zielenleven is, is het doelmatiger zich in te leven in wat beide partners doorleven, zonder aan doorgave der genen te denken! Zo pas ontstaat een gelijkenismodel van liefdespel en loopt men niet dood in een samenhangsmodel. Wat

ermee samenhangt, is zeker informatief maar wat het zielenleven zelf is, is veel toegankelijker via inleving.

Slotsom. Er zijn blijkbaar dingen die aan de biologie ontsnappen. Wat zij snapt, heeft wel tekenwaarde maar een te indirecte wanneer het erom gaat menselijk innerlijk leven te duiden. Keren wij ons nu naar ‘tekens’ die minder natuurwetenschappelijk zijn.

Wanneer wij ons - archeologen doen dat heden intensief - inwerken in b.v. de vervallen bouwwerken in Midden- en Zuid-Amerika, ontmoeten wij de getuigenresten van aloude Indiaanse culturen. Bij gebrek aan voldoende historische informatie betreffende wat de ontwerpers ervan in hun geest hadden, zien wij wel een gelijkenismodel voor zover het materieel uitgewerkt is, maar de verdere betekenis van dat ‘teken’ is veelal een vraagteken: “Vereerden zij godheden? Of eerden zij voorouders? Herdachten zij wapenfeiten? Borgen de bouwwerken magische - genezende of afwerende - krachten?”. Om te zwijgen van de plechtigheden die er zich in afspeelden. Of “Hebben zij niet veeleer willen verbergen dan tonen?”. De materialisaties van hun innerlijke wereld zien wij wel, - al is het in vervallen toestand - maar wat zij in hun geest hadden, blijft via de resterende tekens in ernstige mate een raadsel. De tekens betekenen dan ook niet zo veel. Het innerlijke leven van die tijden is wel enigszins te duiden maar op ‘onduidelijke’, versta: ‘onduidbare’ manier. De tekens - bij gebrek aan direct contact met wat zij betekenen - geven op vraagtekens uit.

Nog eens: tekens zonder voorafgaandelijk of gelijktijdig contact met hun betekende zijn onduidbaar.

1. 2. 14 Definitie in verhaalvorm

Bibl. st.: W. Wagenaar, *Waar logica faalt en verhalen overtuigen*, in: *Onze Alma Mater* (Leuven) 45 (1991): 3 (aug.), 258/278. Het gaat over een geval in Nederland. Het ware gebeuren dat wij ‘x’ heten, is wat speurders, rechters en betrokkenen trachten te definiëren.

- Verhaal 1. Mej. A., sedert haar 21-ste met haar vriend samenlevend, beweert dat zij “zes jaar geleden door haar vader aangerand is”. Haar vriend zet er haar toe aan aangifte te doen. ‘Aanranding’ is een eerste definitie van x.

- Verhaal 2. De vader vertelt dat hij ooit met zijn vijftienjarige dochter “alleen in huis was maar ze enkel een flinke rammeling toediende”. “Enkel een flinke rammeling” is een tweede definitie van x.

- Verslag. De aangestelde arts stelt vast dat Mej. A. “niet meer maagd” is. “Niet meer maagd” is een derde - ditmaal wetenschappelijke - definitie van x.

Retoriek. ‘Retoriek’ is ofwel de theorie inzake overreden ofwel de praktijk zelf van het overreden. In dit verband is het middeleeuwse tegenstellingspaar “materieel object / formeel object” toepasselijk. Het object - in dit geval x - heet ‘materieel’ voor zover dit het brute, ongeduide gegeven is (voor iedere interpretatie). Het heet ‘formeel’ voor zover het in een ‘forma’, een begrip, d.i. een duiding, is verwoord. Een materieel object lokt meestal een veelheid van formele objecten (interpretaties) uit. Hier de begrippen waarin de dochter, de vader en de arts x beoordelen, - elk vanuit het eigen perspectief, d.i. de belangen (dochter, vader) of de rol (arts). De enen willen overreden (retoriek), de andere deelt informatie mee (wetenschap).

Logisch. Logisch gezien zijn de verhalen en het verslag voorzinnen waaruit nazinnen deduceerbaar zijn. Indien verhaal 1 waar is, dan is de vader noodzakelijk schuldig. Indien verhaal 2 waar is, dan is de vader noodzakelijk onschuldig. Indien het wetenschappelijk verslag waar is, dan is de vader niet noodzakelijk schuldig (want Mej. A. leeft met haar vriend samen).

Logica faalt niet maar wordt toegepast. Het axioma dat elk van de betrokkenen huldigt, is “gelijk halen” of “wetenschappelijk bijdragen”. Van daaruit redeneren allen strikt logisch en definiëren hun verhalen, resp. hun verslag zo dat de nazin (schuldig, onschuldig, misschien schuldig) volgt. Met het mogelijke gerechtelijke gevolg.

Zoals reeds eerder gezegd stelt *La Logique de Port-Royal* vast dat zeer vaak het gemene verstand of zelfs de intelligentsia (de intellectuele en artistieke voorhoede) zeer logisch redeneren maar vanuit vooropstellingen die voor kritiek vatbaar zijn. (vgl. primitieven)

1. 2. 15 Peirce’s pragmatische stelregel

Ch. Peirce, *How to Make Our Ideas Clear*, in: *Popular Science Monthly* 12(1878): 286/392, verwoordt zijn “pragmatic maxim”: “Consider what effects, that might conceivably have practical bearings, we conceive the object of our conception to have. Then our conception of these effects is the whole of our conception of the object”. Ga na welke uitwerkselen - die denkelijk praktische draagwijdte kunnen hebben - wij denken dat het object van ons begrip moet hebben. In dat geval is ons begrip van deze uitwerkselen het geheel van ons begrip van het object. M.a.w.: indien wij het begrip hebben van de uitwerkselen, dan hebben wij het begrip van het object zelf.

1. Peirce. “Men heeft deze stelregel een sceptisch en materialistisch beginsel genoemd. In feite is hij slechts de toepassing van het enige beginsel der logica dat Jezus aanbevolen heeft: “Aan hun vruchten zult gij ze kennen”. Wat behelst dat die stelregel nauw verwant is met de denkbeelden van het Evangelie. Wij behoren dus de term “praktische draagwijdte” niet in een lage en gemene zin te verstaan”. In 1905 zal Peirce schrijven: “Indien een bepaald voorschrift voor een experiment in gereedheid gebracht is, dan zal een bepaalde waarneming volgen”. Wat neerkomt op deductie van toetsingen uit een gegeven begrip, op de uitvoering ervan, op de vaststellingen die daarop volgen inzake de praktische inhoud van het begrip.

Opm: De tekst uit Mattheus 7: 15/20 heeft het over de wijze waarop men van valse profeten een waar begrip kan bekomen: “Aan hun vruchten zult gij ze kennen. Plukt men druiven van doornen of vijgen van distels?”. Of dit het enige beginsel der logica is dat Jezus aanbevolen heeft, is zeer de vraag. Maar tot daartoe.

2. J. Dewey (1859/1952; instrumentalist inzake kennis). Dewey schrijft in 1922 dat de hoofdgedachte van Peirce (wiens invloed hij onderging) ‘pragmaticisme’ is. Huldigde W. James (1842/1910) een ‘pragmatisme’ dat het kennen op zijn resultaten toetst, Peirce was scholastisch begripsrealist en legde de nadruk op de kennis als op zich geldig en veranderde James’ naam ‘pragmatisme’ daarom in ‘pragmaticisme’. Wat Peirce er niet van weerhield de op – zich waarde van onze begrippen aan hun praktische resultaten te toetsen. In die zin was hij ‘pragmatisch’, d.i. op resultaten gesteld.

“The world in the making”.

Dewey onderstreept dat pragmaticisme de volgende kenmerken vertoont.

a. Niet het zich op de loutere ken- en denkinhouden passief beschouwelijk blind staren maar met die ken- en denkinhouden werken is de boodschap. Experimenteer met begrippen, en gij zult de juiste cognitieve waarde ervan leren kennen.

b. Niet het eindeloze nagaan van de oorsprong van onze begrippen, zoals de westerse traditie al te veel deed, maar wel het werken met begrippen en het nagaan van de resultaten ervan die niet in het verleden maar in de toekomst liggen, is de “pragmatic maxim”. De wereld niet zoals hij tot nog toe was, maar de wereld in de maak werd met het pragmatisme en het pragmaticisme centraal.

Dat betekent dat men de begripsinhoud definieert aan de hand van de resultaten die men boekt indien men hem praktisch toepast (wat ze aan steekproeven uit hun omvang toetsen is).

1. 2. 16 Wat waren Henok en Elias?

Bibl. st.: Ch. Peirce, *Deduction, Induction and Hypothesis*, in: *Popular Science Monthly* 13 (1878): 470/482.

(Opm.: je vindt deze tekst van Peirce op volgend adres- :

<http://www.archive.org/stream/popularsciencemo13newy#page/469/mode/1up>

De Bijbel, het boek Genesis 5:21/24 stelt dat Henok door God om reden van persoonlijke heiligheid en een rol in het verlengde daarvan van de aarde levend werd weggenomen. 2 Koningen 2: 1/13 deelt mee dat Elias om reden van persoonlijke heiligheid en een rol in het verlengde daarvan “in de wervelwind - levend - door God ten hemel opgenomen werd”. Peirce nu tracht in de vorm van een sluitrede hun ‘wezen’ (“Wat zij waren”) te definiëren. En wel in een eigen drieledigheid. We geven hier reeds de namen der onderscheiden syllogismen (Barbara, Bocardo, Baroco) die verder in deze tekst, onder 3.1.3., “Combinatoriek binnen het syllogisme”, zullen toegelicht worden.

- 1. Barbara.** Alle mensen sterven.
 Henok en Elias waren mensen.
 Henok en Elias sterven.

In definitievorm. Henok en Elias (basisbegrip), indien alle mensen sterven en indien zij mensen zijn (toegevoegd begrip), sterven dus (gedefinieerd begrip). De redenering is klaarblijkelijk deductief (van universele verzameling (alle mensen) naar deelverzameling (Henok en Elias)).

- 2. Bocardo.** Henok en Elias waren niet sterfelijk.
 Henok en Elias waren mensen.
 Sommige mensen zijn niet sterfelijk.

In definitievorm. Henok en Elias (basisbegrip), indien zij niet sterfelijk zijn èn (toch) mensen zijn (toegevoegd begrip), zijn niet sterfelijke (sommige) mensen. Men blijft voorzichtig binnen de verzameling mensen maar laat de kenmerk ‘sterfelijk’ als geldend voor strikt alle mensen vallen. Sommige mensen zijn in die duiding sterfelijk, sommige niet. De redenering, indien deductief verwoord, luidt: van alle mensen concludeert men o.g.v. een deelverzameling dat sommige wel en sommige niet sterfelijk zijn.

3. Baroco. Alle mensen zijn sterfelijk.
Henok en Elias zijn niet sterfelijk.
Henok en Elias waren geen mensen.

In definitievorm. Indien alle mensen sterfelijk zijn, én indien Henok en Elias (basisbegrip), niet sterfelijk zijn (toegevoegd begrip), dan waren zij geen mensen (gedefinieerd begrip).

Men blijft voorzichtig binnen de verzameling mensen maar - in tegenstelling tot bocardo hierboven - behoudt men de kentering 'sterfelijk' als geldend voor strikt alle mensen.

Deductie: indien alle mensen sterfelijk zijn en Henok en Elias niet, dan zijn Henok en Elias geen mensen! Zij vallen buiten de verzameling mensen.

Men ziet dat definiëren afhangt van gedefinieerde begrippen. Want, al naar gelang van het feit dat men 'mensen' reeds gedefinieerd heeft als hetzij sterfelijk hetzij nu eens sterfelijk dan weer niet sterfelijk, is de nazin ofwel "waren Henok en Elias geen mensen" (baroco) ofwel "waren Henok en Elias niet-sterfelijke mensen" (bocardo).

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de klassieke logica zo'n belang hecht aan begrippen als gedefinieerde 'formae' (ken- en denkinhouden). In de grond zijn oordelen en redeneringen steevast in definitievorm verwoordbaar, zoals hierboven even aangetoond. Wat erop wijst dat althans binnen de natuurlijk verwoorde logica - men ofwel definieert ofwel op gedefinieerde begrippen definities opbouwt.

1. 2. 17 Definitie van 'Psychiatrische ziekte'

Wij geven tekstueel volgende reactie van een lezeres weer: Thérèse Liechti (Pully, VD), *Qu'est-ce que la maladie mentale?*, in: Le Temps (Genève), 29.10.01, 20;

(...) "U stelt dat de neuro-psychiatrische mentale stoornissen voor bijna een derde verantwoordelijk zijn voor de arbeidsongeschiktheden in de wereld. Van psychiatrisch standpunt kan men dergelijke bewering als aannemelijk bestempelen. Nochtans is de psychiatrie sedert lang aan het werk en wel in alle lagen van onze maatschappij, daarbij geholpen door miljoenen Zwitserse franken (1 Zw. fr. = 0,6 euro). En toch is het aantal volledig gelukte genezingen van enkelingen die "aan mentale storingen lijden", ongemeen laag. De psychiatrie belooft sedert meer dan honderd jaar de zogenaamde mentale ziekten te genezen. Niettegenstaande uitgaven zonder voorgaande in dat domein gaat de opgang van die

ziekten door. In 1952 telde het DSM (de Amerikaanse bijbel voor psychiatrie) 112 mentale stoornissen. Heden telt zij er 374. Hoe meer men beroep doet op de psychiatrie - of liever hoe meer zij er ons van oplegt - des te dieper verzinkt de maatschappij in mentale problemen. In Zwitserland nam het aantal gevallen van de Assurance invalidité om psychische redenen van 23507 in 1986 tot 62000 in januari 2001 toe.

Een bewijs van ondoelmatigheid? Geenszins want, indien de psychiatrie er niet in lukt een probleem op te lossen, dan zal zij zonder meer beweren dat het om “een ongeneeslijke kwaal” gaat. Voordat de zeven miljard mensen op onze planeet het etiket “mentaal zieken” opgekleefd krijgen, zouden onze gezagsdragers eens en voorgoed de geldigheid van deze pseudowetenschap moeten toetsen om uit te maken of voor haar in onze samenleving nog een plaats is (..).”

Tot daar de ingezonden tekst als reactie op een vorig artikel.

Opm. Men kan opwerpen dat het feit dat het aantal psychiatrische kwalen in zijn aangroei, hierboven aangehaald, misschien te danken is aan een grondiger onderzoek inzake dergelijke kwalen en dus geen bewijs van onkunde is. Blijft dat schrijfster gelijk heeft wanneer zij de definitie van wat nu eenmaal “psychiatrische ziekte” is, op de voorgrond trekt. Het feit dat het DSM van 112 naar 374 ‘gedefinieerde’ kwalen evolueert, kan een bewijs zijn van het feit dat de algemene definitie zelf geëvolueerd is en dat dus het begrip “psychiatrische kwaal” zelf begon met onduidelijk te zijn.

Het is misschien nog steeds zoals schrijfster duidelijk insinueert. Indien na onderzoek dit laatste juist zou blijken, dan zouden de mislukkingen - die onmiskenbaar zijn, vooral wanneer onze westerse psychiatrie met “psychiatrische kwalen” van niet-westerse mensen te doen heeft - als reden hebben het pseudo - wetenschappelijk karakter van de gevestigde psychiatrie.

Natuurlijk, voordat men publiek stelt dat de gevestigde psychiatrie pseudo - wetenschap is, moet men het eerst bewijzen. Het zou kunnen dat nog steeds de psychiatrie ‘onderweg’ is en dat haar onmiskenbare mislukkingen niet bewijzen dat zij pseudo is maar dat zij nog heel wat weg af te leggen heeft.

Verwijzen we m.b.t. “psychiatrische kwalen” van niet-westerse culturen naar de zgn. Ethnopsychiatrie. In wezen komt het hierop neer dat onze westerse rationalistische psychiatrie die voor ons westerlingen werkt (als ze werkt!) nauwelijks op andere culturen kan worden toegepast. Daar zoekt men veeleer zijn toevlucht en heil tot de genezers van de stam of clan, de sjamaan, die met de traditionele middelen (oproepen van geesten, bezweringen..) de patiënten trachten verder te helpen. In heel wat gevallen beweren de patiënten door hun

traditionele genezers/ genezeressen veel beter, veel fundamenteler geholpen te worden dan door (een aantal van) onze psychiaters die problemen in de diepte van de menselijke ziel wel eens meer met een farmaceutisch voorschrift voor kalmerende middelen willen opgelost zien. Zie o.m. Daryush Shaygan : *Le regard mutilé, Pays traditionnels face à la modernité*, Editions Albin Michel, 1989

Dit hoofdstukje samengevat : Definitie en indeling zijn wijzen van opsomming. Het definiëren betreft de begripsinhoud, het indelen slaat op de begripsomvang. A potiori opsommen houdt in dat via een benaderende opsomming de belangrijkste kenmerken worden vermeld.

Catagoremen en categorieën definiëren het origineel. Catagoremen slaan op het wezen van de definitie, zij definiëren op distributieve wijze. Categorieën geven aanvullende informatie.

Ook een beregelde opsomming kan tot een definitie leiden. Eventueel kan men definiëren door te vermelden wat in de definitie uitgesloten wordt.

Eristiek of redetwiskunde specialiseert zich in het weerleggen: indien uit een tegenmodel contradictorische zinnen volgen, dan is zo'n tegenmodel absurd. Zo'n tegenredenering kan ook onbeslist blijven, zodat noch haar voor- noch haar tegenstanders op een overtuigende wijze een logisch beslissende conclusie kunnen trekken. Zeno verwoordde dit met zijn onsterfelijke uitspraak: " Jij, evenmin als ik bewijst op een overtuigende wijze je uitgangspunten. Zo bestond de socratische maieutiek erin een onvolledige definitie met tegenmodellen te weerleggen om zo tot een nauwkeurige graad van definiëren te komen.

Categorieën zijn een stel gemeenplaatsen met heuristische waarde en definiëren collectief.

Net zoals Aristoteles' categorieën is de chreia een collectieve wijze van definiëren o.g.v. samenvang der 'plaatsen'. De twee basisplaatsen hierin zijn 'wie' en 'wat'. Verder belicht de chreia een aantal aspecten of perspectieven: de definitie wordt b.v. aangevuld met een reden, een model voor of tegen, voorbeelden en getuigenissen.

Een ophopende definitie tracht via diverse gegevens en getuigenissen een waar gebeuren te achterhalen. Komt men zo tot een voorlopige definitie, dan moet deze verder getoetst worden. Plato sprak van een lemmatisch - analytische definitie. Men start met een voorlopige hypothese, die zoekend toetsend op haar juistheid wordt nagegaan.

Het singuliere wordt gedefinieerd via een opstapeling van steekproeven tot het onderscheidbaar wordt van de rest van de werkelijkheid.

Bij de klassieke wijze van definiëren had men nauwelijks aandacht voor het singuliere begrip. De romantische wijze definieert het begrip wel zo dat het unieke tot zijn recht komt.

Synonieme definities vindt men b.v. in een tweetalig woordenboek. De connotatieve definitie betreft de begripsinhoud, de denotatieve geeft de begripsomvang.

Operationele definities tonen via herhaalbare natuurkundige handelingen een begripsinhoud. Men kan ook oorzakelijk definiëren. De toegevoegde begrippen verwoorden dan de reden.

Trachten we postmodern te definiëren, dan blijkt dat de postmoderne mens de grondslagen van de moderne cultuur kritisch onderzoekt vanuit een holistische en multiculturele zienswijze.

Een werkelijkheid duiden of interpreteren houdt in dat men een gegeven een zo juist mogelijke zin geeft. In deze zingeving kan men graden onderscheiden, nl. zinvatting en zinstichting. Het verhaal van Lorenz toont aan dat het zinvatten een zintuiglijk én een verstandelijk aspect heeft. Parmenides sprak van “het zijnde volgens zichzelf”, waarbij het object beslist, niet het duidende subject.

De term ‘duiden’ kent een brede betekenis, waarbij zowat alles op alles reageert. Schleiermacher duidde alle menselijke uitingen als tekens van diens innerlijk leven. Zo wil hij tot een begripen van de medemens komen, iets wat veel indringender is dan diens gedrag slechts op een natuurwetenschappelijke wijze verklaren. De medemens begripen veronderstelt een inlevende houding. Zulks steunt op gelijkenis. Gelijkenismodellen maken het zielenleven veel toegankelijker dan samenhangsmodellen.

Ook verhalen zijn voorzinnen waaruit nazinnen kunnen afgeleid worden. Eens toegepast blijkt of de voorzinnen al of niet met de werkelijkheid in overeenstemming zijn. Ook Peirce pleit voor zulk een pragmatische stelregel, die het kennen op zijn resultaten toetst. .

Definiëren hangt af van de gedefinieerde begrippen, daarom hecht de klassieke logica ook zo’n uitzonderlijk belang aan juist definiëren. Dat zulks niet steeds even eenvoudig is toont ons de definitie van ‘psychiatrische kwaal’, of beter, de onduidelijkheid hierover.

Personenregister

Anscombe E., 176	Dewey J., 176, 195
Apel K O., 191	Dilthey W., 191
Aphthonius, 181	Droysen J., 191
Aristoteles, 173, 174, 177, 178, 180, 181, 185, 190, 200	Engels F., 184
Arvon H., 191	Gadamer G., 191
Beth E. W., 176, 177	Gerits J., 186
Bolzano B., 176	God, 186, 196
Bridgman P. W., 185	Gorgias, 180
Claes P., 186	Hoste P., 186
Copi I. M., 184	Ildefonse F., 178
De Caeter L., 186	Isocrates, 180, 181
de la Boullaye P., 182, 183	James W., 195
De Wachter F., 186	Jezus, 195
Demosthenes, 181	Joignet Fr., 187
	Kruithof J., 191

Lallot J., 178
Liechti Th., 198
Lorenz E., 187, 188, 189, 190, 200
Marain E., 186
Marmontel J. F., 180
Marrou H. I., 180
Michiels I., 187
Nadeau R., 182
Newton I., 183
Parmenides, 176, 177, 190, 200
Peirce Ch., 191, 194, 195, 196, 200
Philippus II, 180
Plato, 175, 178, 181, 182, 185, 200

Prodicus, 180
Pythagoras, 174
Ramnoux Cl., 176
Salmon W. C., 178
Schleiermacher Fr., 191, 200
Sextus Empiricus, 177
Shaygan D., 199
Socrates, 173, 178, 180
van Eersel P., 187
Wagenaar W., 193
Willmann O., 185
Windelband W., 184
Zeno, 176, 177, 199